

(38) 506 Iyehwa uPhuphu ka Mahlasela 3/21
 Tribal affairs of Gamulakhe, F. Vilakazi
 43 tribe, some smaller ^{Exididini school}
 matters from P.O. Kalabasa
 26/9/41
 Ukufika kwamaKhosikazi kwa
 Ndlela emuzini ka Mahlasela
 Vilakazi induna ka Gamulakhe,
 nomkhakanyeki.
 Kuthena ukuba afe uMkhaka
 nyiki kwase kusala indodana
 yakhe uGamulakhe. Ufe uMa
 mulakhe esekhulile eseyindoda
 Amadodana ka Mkhakanyeki
 maningq kwathi amanye ngo
 kwelikhona kwabantu bakhe
 uMkhakanyeki. Amadodana
 nawo wawabela izigaba zo ku
 busa. Nahake amanye ama
 dodane akhe. uBedleni nkosi
 noStini nkosi ngaphandle kuka
 hamulake. Waythi ugeda
 umubango emuzini wakhe
 uMkhakanyeki nkosi. Kwa
 thi namakhosikazi enkosi
 ahanba namadodana awo.
 ngokufa kwenkosi.

12p 12p 3/21
 K13/21

2 Kwathi uSamulakhe wasala emuzini wenkosi ngoba kuwo yena ozalwa inkosikazi. Umuzi wenkosi omkhulu kuNengeleni usemuzinyathu. Nanamhlanje na ukhona nganeno komuzinyathu. Kwathi uBedleni yama-bela indawo yona eyakhe abakwa ndlela kudabuduze nedunda enyanyadu. UBedleni noSitini babebambele yena uSamulakhe kuzolezindawo. USitini yena yamunika indawo yase mahukwini. Kwathi ngoba esemuncane uSitini wabanjelwa undabambi mavuso. Undabambi kwathi inali shwakuwele, ayinike uSamulakhe njengomuntu obambele uSitini wayella yonke inali ka Samulakhe. Phela kwazisa ukuthi ukude kakhulu uSamulakhe.

- 3 Kuthena sekungena u Sitini ebukhosini bobuduna. Undaba mbi wayilokho eyinduna esiza u Sitini. Kuthena uma u Samu lakhe afune imali kuyena uyengoba kade ephethe isikhuv ndla, akaze amunika yonke imali. Kuthena nomna eseyinduna ka Sitini vadla imali eninguvuze uyafa njena u Sitini u fela kuwona lomnyama ngenzaya khe u ndabambi. Abaningi bathi uyena u ndabambi ewabw lala ewenkosi ngoba emubiza imali ayidlayo. Kuthena u ma afe wafa sebezabene bodwa abakwa ndlela bona a bantwana. Kungathi naye u Sitini ubesefuna ukuzinela yedwa, ekhohliswa u ndabambi navuso. Besekungasa hanje lwana.

4 Kuthena uma afe washiya a
 indodana yakhe yakwa Mazwa
 ne umakhosini Nakhe uhamu
lakhe wafa futhi washiya u
Mhlupheki wakwa Maponsula. U
Maponsula lona akuyona inkosi
 kazi ka hamulakhe. Inkosi kazi
 kwakunw mamgani wakwasi
lweje. Kupumaneleka ukuthi
 u Mamgani akatholi lutho ma
 njena inkosi uhamulakhe wa
 yesengenisa u Maponsula uku
 thatha isikhundla sobukhosika
 zi. Kwavela ukuxabana kuma
 khosikazi enkosi odwana bang
 a bona ubukhosikazi. Kwathi u
 nina ka Mandisile oyena engewo
 kuzala wafuna ukuba kube
 uyena inkosikazi. Kwathi ngoku
 bona ukuthi inkosi ithanda u
Maponsula wayesena u Mutli
 wentando u Ma Mambo

15 Kuthena ukuba umamlambo a
 muthole wabagada abantwana be
 nkosi. Kuthena ekugcineni kwase
 kufa yona inkosi u**banulakhe**.
 Kuthena ngokufa kuka yise u
banulakhe umhlupheki eyena e
 nzive inkosana uyise u**banulakhe**
 wabaleka waya kuyise u**Sitini**
 kwelase **mnambithi** wahlala
 khona waze wakhula nyengo ba
 nanamhlanjena usahlezi khona
 kulelo lase **mnambithi**. Kuthena
 nokufa kukayise u**Sitini** wahla
 la nendodana ka **Sitini** u**ma-**
khosini. Kwathi kuleli lika
 yise ba**langana abakandlala**
 ba**khethe umnumzana eyena**
 awayeyinduna yenkosi ukuba
 amubambele umntwana. komu
 numzana awakwa **Iwala** u**mejiwa**
 uyena abambele umntwana ku
 ze kube namhlanjena.

6 Umeziwa uckhulile futshi naye
 imali yenkosi uyayidlo laka
 yiniki, ngishononisa wenkosi
 akamunike imali. Uyena futshi
 asevana uMandlesilo ukuba
 abeyinkosi lekhumdleni so
 mntwana uMhlupheki. Kuthena
 ukuba kuzwakale loku u
Bedleni wagoga amadoda
 akanolala ukuba amubonise
 umhlola oenziwa uMeziwa
 kuyena nomntwana uMhlupheki
Umeziwa uethi imali wayini
 ka uMandlesilo. Kodwa eyibo
 na bamenza induna nombu
 mbele womntwana uyena u
Bedleni beno Sitini. Sekuthi
 musukwana wecala amadoda
 amanye aselandela yena uMeziwa
 ukuthi inkosi uMandlesilo. Kwa
 kthi undlela emuningi wavuma
 yena uMntwana uMhlupheki

7 Kwathi nomaseledlulela phambili kwaba nhleple lamahlu la uMandlesilo. Kuthi ngoku phumakwabo enkantolo Inse funa ukudumela ku Beddeni uMandlesilo. Sekuthi nomna behamba bebeke ekhaya u sehluleka ukuthi uzomusukela kanyani ngoba iringi labantu lomna umntwana umhlupheki. Kwathi ngoku buyakwabo wase uyakhishwa u Meziwa eskhundleni soku bambela umntwana ngoba ebeka uMandlesilo yena u kuba abeyinkosi. Kwathi u Kladeni awahelene naye u Meziwa wemuka eduzane ka akhe ngoba kuwuyena yedwa angavuneli uMandlesilo. Okwe nga futli amuke kwathi e busuku wabizwa uyena u

8 meziwa ufuna ukuba bayomwe bulalela ehlane. Akavumbanga ukumlandela noma amu thembisa njena. Wemuka nomu zivakhe wonke. Kuthena nga lelosonto kwasa ithuna lenhosi si ubambile limbiwe naye na umantlesilo nabalandeli bakhe benaye u meziwa. Ngoku mba ithuna lenhosi bafuna i sithungu sehuba naye athole abaningi abazomandela ku lendaba. Phoke u Bedlениwa suke walanda u mlupheki no makhosini ukumbonisa lomhlala. Kuthena ukuba bafike khona bafumanisa a mathambo enkosi angasekho kumbiwe impela. Sekugadwa izinsuku ezinhlanu kodwa akuzange kubanjwe muntu. Usethi kuhlale ahambe umntwana.

9 ne bala usehamba umntwana
 ephindela khona kwelase Mnambiti
 thi. Usekhetla uwozo xaba ukuba
 abeyinduna abambele umntwa
 ana. Kuthena uNcekwana u
 mfowabo ka mhlupheki waba
 ngaku Mandlesilo. Kwathi kuse
 njalo naye uNcekwana ufuna u
 ba yinkosi. uNcekwana ukhohli
 swa u Mandlesilo. Uthi uyakummu
 sikela kwenye indawo ukuba
 naye abe yinkosi yakwa ndlela
Uzesuka uNcekwana u Mandlalo
boyak Malubelo yena u Mamga
ye bathi kuhle avume ukuthi
 inkosi yangenisa u Mandlesilo ku
 akhe. Akazange akwume u
Malubelo loko. Sebengena esi
 bayeni sebegwaza inkomo bethi
 bahlathiswa u Malubelo. Usezwa
 hala u Malubelo ku Bedleni ukh
 thi u Mandlesilo wenze umhlela
 onjena.

- 10 uBedleni usedumela khona e muzinyathi uhamba nempi ngoba uMandlesilo unevuyo. Dathi uMakuthi uMalubelo uyengaba ukwuma ukuthi inkosi yafaka uMandlesilo kwakhe angwadle amabele. Usengenyezela ku hudong ntando uMalubelo ukuthi hamba uyobika ukuthi uMandlesilo be boncekwana bavimbezele. Ubu dongalona uyinceku ka Malubelo. Kuthena ukuba aphume uBedleni ukushona kwelanga ehamba uMabula la mona gele induna yakwandlela neviyo. Kuthena kuziphhala yase iziphhala lena ka Bedleni. Dabe ngezshulwa batindele uMandlesilo ukuba agalele yena kugala. Se bephuma uMandlesilo boncekwana na bebaleka. Sekuthi iviyo elihamba nabo selisala ku Meziwa. Usehlangabezana no Bedleni.

Uzwa Uzwa nyabonga ubonga
uBedleni.

Izibonge zika Bedleni.

Uwezi omnyama ngiyamesaba
Usigwanya bagelo, ndlelaginibi;
Inkhondo ekhala yodwa emthonjaneni
Ubebuza izulu lilibi oha ndlela
Udikhukhula sekasenga, ngodaka
Inkwenkwezi ephume ijilwane zabo
kela. Aphuya umzimyathi kade
ebona, aphume ngizintaba zimbi,
aha mkhahanyeki;
Umadumelane omnyama ngi
yamesaba, Uqigine ngezindlela
kwasha inifela.
Abakithi bodwa ngibasolile,
ndlela. Imamba, Imamba e
nyama yezihosha ngiyayesaba
ngalela khuleziwo, ndlela. Uma
phunyunyuphuny, Aphinje a
mekho phezulu egekeni, kwahle
kha amadoda.

12 Impungi ebonakala ezigosheni;
 haku ngendoda kungensizwa
 Inkomo ekhala emithonyaneni
 Inyoni kayiphumuli iphumula
 ngokulala isigobo sungenama
 grola isihangu sinnyama
 ngokusibekela izinkomo zamado-
 da, Adedele amadoda wathi
 mawahlabane iziguzemithi za-
 bchaphuzulu, Unomashadula e-
 hamba ngengemuthithe, Imamba
 engabonwa, ungayibona zasha-
 iziziba, Umeklo ayesabeka, u-
 buso bendoda ngibe ngiyabu bu-
 ka ngashaywa uwo. Inge
 lentaba ledla amadoda ehamba
 ngiyalesaba, Ndllela deda nge-
 ndlule.

Iwathi ukuba ezeve ukuthi
 usefikile uBedleni namadoda,
 wacamanga sengathi yimpi enkwi-
 lu uMardlesibe benonckwana.
 kuthena noma ethi uyayi hlanga

13 Beza impi ka Bedleni. u Meziwa
 washaywa uvalo. usenya u Bedleni
 nomona gele. usenubona u Bedleni
 u Meziwa u kutli uzokulwa. Isethi
 mfokazana ka Nguzela ka Swalau
 suwayini? wenzanina? Washo
 kwagagazela izibhangu emadodeni
 akabe akabukhela, umamba e
 mnyama ka Mkhanyeki. Imikheli
 no ko Meziwa yashelilelwa yawa
 phansi kakhuleka bathi Baye
 de wena wawo mkhulu, zimyane
 lesilo? Phela u Bedleni khona
 bunzweni bakhe wayeyigxawe.
 Amadoda ayamazi ukuthi isilwa
 ne akabukheli una eselwa noma
 esethukuthele. Sekwela omunye
 usebonga yena u Bedleni ku
 laba akabesemubhanga beza
 ngempi usemubonga. Yumbongi
 yakwa ndlela ka Mamulakhe. u
 Mkhanyeki nyembe usemubonga

14. Ayazisho zonke uedumela, e
 zika yicemkhulu uMkhakanyiki
 usebise edumela ezika samulaka
 useyhlamisa ngokusha uBedleni
 uMh ayibambe uMandlessi be
 noncedwana. Usemushaya ngenwa
 mbu ishaya uMeziwa. Uyamuba
 sobisa. Usebonga naye uMeziwa.
 UBedleni wamuyekela abamblo
 phe uMeziwa ngabe wamubulala
 ukuba lalisenjengakuyo kaba busa
 Washonaye uBedleni kumnywa
 wathu, "Bonga abamblo phe?"
 Usefunwako uMandlessi beno
 ncedwana abasakelwa kuthe
 na ukuba bangabonawaye
 sewagoga wonke amadoda lse
 wazisa lomhlola kaMandlessi
 ukuba azohlaba inkomo emu
 zini kaSamulake. Sekudunge
 ha wonke amadoda ayidlale
 inkomo ngoba evuna uMandlessi

15 Skwela u Methule, Gsetlinhoi
 sasikhona thina sasiwela ukh
 thi senzanyani yithina ekhombi
 se unkosibazi amangayi, ukuthi
 makathumele kuwena ngoba si
 bona u Mandlesile esefika nalomu
 hlola. "Sasingenawo amandla
 okubabuya singasuswa uweni
 mamba emyama, mamba yezi
 hoshu." Bonke amadoda ase
 mivumela u Methule. Uswa
 tshena ukuthi niphindile namu
 bona u Mandlesile be noncekwana
 ndlela ningazise. Seyihlabake
 inkosi ekubuswa ekucithekwa
 u Mandlesile kasa bonwa njalo
 be noncekwana. Umkhondwabo
 sengathi bawela umzimyathi
 babeka kwazulu. Kwezwa kala
 ukuthi u Mandlesile naye u Nonce
 kwana babona kele emachumoni
 ni ngapheluya kothudela se be

140 Nela kwazulu. Uselayeza ukuthi
 baze bamazise u Bedleri uma
 besekhona nomna bebabonile
 bangabayeki. Ushamba u Bedleri
 uya kuyena umntwana umhlupheki
 kwezi mambithi. Usebu
 ya nabo nomakhosini ka sitini.
 Umhlupheki wayefinwa inkost
 kazi yenkosi u Malubelo ezomwa
 tshena zonke izindaba ezenziwe
 u Mziwa beno Mandleso no Nee kwa
 na. Usembuleka ukuthi ku hla
 abuye manjena azoziphathela
 isikhundla be umelana no
 Bedleri. Umntwana naye useku
 bona loku ukuthi kuyiqiniso
 uma engabuyi kuzovela okukh
 lu ku hsa. Sekubizwa u ndlela
 ephilele kuzokhulunywa bebo
 niwa nezinyane lika Samulab
 Sekuhlathwa kubuswa futu
 khona kwa Malubelo.

- 17 Umntwana usefuna intombi yo
kushada. uBedleni usemutha
tha emuletha emuzini kaMahlase
sela ukuba azathola intombi yo
kushadakhona. Ohwenza uBedleni
akhumbule uMahlase yingoba
kwakuyinduna enkulu kaMahlase
nyeki kanye naye ubamulakhe
uMahlase Nilase; wayengeyona
induna kuphela. Wayeyijazi lakha
ndlela. Wayaziwa abamhlophe
nabamnyama. Wayeyindoda e
fuyile inkomo amashu inwazi
inabuzi kwakubuzwa kaMahlase
Nyena swathenga indawo yase
Kalabasi wayithengela undlela e
hlangene namadoda engemanga
hi. Nyena onendawo enkulu
kunawo wonke amadoda ase
Kalabasi. Nyena futli ovalanda
isihole kwakulumeni eMgungund
lovu. Namhlangena sikhulu sye

18. sabeka. Izingane sezifundela
 ukupheka nokubaza khona
 kusona lesihlole. Esakwa kulu
 uveni sinama tshela awu. 8-se
 kuhlangene neliphukisayo awu?
 Kalungathethwa icala kwanlelela
 engokho umahlasela. kalithethwa
 umakuficadlana njena. Umahlasela
 wabayisa abantu, kwakhi
 ngenduli muntu, wayemubiza
 azophuzanoma engamazi ukuthi
 lomuntu awakufi. Wayenama
 khosikazi ayisithupha, wafasesa
 funa ukuthatha fulli. Umahlasela
 ukazi ka mahlasela yilana, eyo
 kugala: Umahlabangqo, Umakunene
 Umakumbule Umakubanyoni, Uma
 ngobo eyokugcina intandokazi
 ka mahlasela umakunene wakwa
 zulu. Inkosana ka mahlasela u
 uBevule. Kuthena ngokufa kwa
 khe umahlasela wabayala a

19 ~~bantwana~~ bakhe ukuze banga
 vumi ukubekwa ubuduna. Wathi
 abantu baka ndlela banomona
 bayakuba bilala. Nebali ithena
 inkosi uGanyulakhe esezobeka
 uBevule induna akazange avumi
 kwathi ngokwazi uMahlasele inkosi
 yamunakasha uBevule. Walo
 waze wavuma uBevule. Kuthena
 naye esakhambisa ukuhlakani
 phakwakhe washesha wafa. Wa
 fa washiya indodana uMahlasele
 nbi: Iyona isekhona. UMahlasele
 la wabulawa abantu baka ndlela
 ngoba bebanga isikhundla sobu
 duna. Kubaningi bepuna uku
 mbulala, banfakela naseshwa
 aleni kodwa avele asinde uMahlasele.
 Sewala njena ukuba kuwe
 le induna emuzini wakhe nga
 koku. Phoke kwaya ngomsi
 lomo wakhe uMahlasele.

20 Uthena ngokwama uBevule wama
 sola uyise emncane. Inkosi yayi
 funa ukubeka yena umfowabo ka
mahlasela wabalukhuni impela.
 Kwasekuthi uBevule waze wauma
 Akuphelanga miiyaka uBevule
 wafa. Nenkosi bayithena amazwi
 ka mahlasela esefa ukuthi wathi
 bangavumi ukubekwa ubuduna
 Phoke inkosi yawega lawo amazwi
 ka mahlasela. Naye uBevule wabu
 lawa ivona umkhonto swabulala
 uyise umahlasela. wabulawazi
 nduna zakwa ndlela kubangwa
 ubukhulu. Kuthena nomahlubi
 wagula waze wayebuya lena o
 Suthu elashwa. Wayehlanya inga
 zi ngomulomo. Kuthena ukuba
 abengcono wabuya oSuthu waye
 sethenga izwo emnambithi nga
 kuyena owenkosi uSithini. Naye
 usefuna ukumubeka yona indu

21

na, akazange avume uMadli-
 mbi. walandula impela inkosi ya
 bathumele abantu ukuyomnce
 nga uMadlimbi akabonaze av-
 sume. Kuthena ngokwedduleka
 emuzini ka madlasela kwase ku
 bekwa uManteli ntando uyona
 asabambela nanamhlanjano.
 Kodwa akasakwazi ukukhuluma
 uyahoshiza. Kwathi ehambe nenko
 si kthe ebuya wayengasa kwazi
 ukukhuluma. Wase uyelashwa
 waze wahoshiza njengoba ehosh-
 za njeno. Kuthena esephuma ku
 lesisikhundla inkosi yengaba
 ngoba ingaboni ukuthi ijetho
 labani ukuma kulesi sikhuv-
 ndla. Useze uyafa ubamulakhe
 kuthena naye uBedleni ongame-
 hlo omntwana ezindabeni zakwa
 ndlela efuna ukubeka uManteli
 indodana kamahlasela ayavuvu

22

ma. kwathi uBelakazi wonke
 wengaba ukuba kuwle induna
 emuzini kamahlasela. Inkosi
 yehluleka ukuthi yenzaliphi
 isu. Kuloku kusewinyana u
 nyantshu ngokweswela ukuthi u
 bani azathatha isikhundla ngo
 ba abantu bafuna kumadodan
 a kamahlasela. Nomuthakathi
 yena kamahlasela usehe waling
 wa akazange avume. Umahla
 se la wayala namadodakazi akhe
 ukuthi angagani ebukhosini kwa
 udlela ngoba angakhe aphiye bayo
 wabulala. Kuthi inkosazana ka
 mahlasela yafunwa inkosi u
 bedleni, wayithumela abantw
 ukuyilanda kwezwakala ukuthi
 inkosi izayilanda yemuka yaya
 kwa Anti wayo uNozililo yakhamba
 ngamahashi yegiswa uNyonyana
 ngoba ebona ukuthi bazomubv

23 lala umtaka mahlasela. UAnti wa
 yo wagana kiva shabalala esethu
 yafike yahlala isikhathi inkosi
 ijipuna. kwezwekalo ukuthi umyo
 nyana aweqwa intombazane. Inkhosi
 yase imkhosi yase ngenkomo, wa
 yikhipha umnyama. Kuthena
 kunjalo kwase kukhuphuka isoka
 layo lakwaKumalo se beyoshada.
 Le beshadile inkosi yathumela kulo
 na entabazo uhulanda UMkhulu
 indodakazi ka mahlasela kodwa
 bayfihla yehluleka inkosi. Kuthena
 inkosi isixelile yabona esefi
 ka nezungane ezimbili umkhulu, u
 sebuya e ntabazo. Inkosi ayabe
 isaba nandaba. UMkhupheli be
 no makhosini kuywalele ukuthi
 bayana ukushada ntombi yakwa
 Klabazi, kuthena amantombazane
 ne adl asekhona ashadiswa
 zungaphelile nezinkomo.

- 24 Amantombazane yilana:
Unokuzula ka Nyonyana, ukumile
ka Beule, kwase kusala ase
manane. Uhluphekile wabaleka
waya eGeli wabuya esemthetheni. Phoke
abasebukhosini sebethukuthele
ngalesenzo. Bafumanise intomba
zane yomuzukulu ka Mhlasele
u Bonakele wakwa Nfusi. Uyena
umakhosini efuna ukushadana.
Uhlupheki akamange esayifiso
manisa intombazane. Umakhosi
si apika seliyoshona ilanga eha
mbe namadoda amahlamu.
Umakhosi ayewomathathu u
Bedeni, nomakhosi, nomhluphe
ki. Kuthi ukuba bagamuke
akhalweni wezwakala umphokane
imbongo umfoka mona njele ebo
nga. Wagala ngokubonga a
makhosi akandlela. Wabonga
usamulekhe, wabonga uBedeni.

25 wayesibonga umahlasela. Inkosi
 nabantwana yafikela kwa Salazane
 umfowabo ka Mahlinbi omncane.
 Kwa kuthona uShiwani ka
 Mompu ka zikhali umfowabo ka
 mhlasele ~~omkhulu~~. Phela uShiwani
 ni wakhulula kwanolile ebukhosi.
 Uzalwa unankosi wakhona
 ebukhosi udadewabo kamhala
 nyeki wokugcina kwabo. Wayega
 ke uMompu. Kuthona ukhosi a
 shone umina ka Shiwani waye
 seyohlala kudadewabonina inkosi
 Salazane engagananga uShuzini
 usehlala useze uqakhele u
 Shiwani. Ushubongela waku
 funda khona. Useyibonga inkosi
 uSamulakhe usebonga naye u
 Bedleni kwathi ukugcina wa
 bonga umahlasela. Usemubona
 nga eyiphuma ngentuba ubonga
 uqakhele. Uthe igada yazi

26 Dumela inkosi uBedleni, yaso
 kela kuwona amakhosi akhwa
 ndlela. Yonake yagala ngo kuv
 bonga umkhanyeki, yaye
 yabonga uBamula khosize
 igcina ngaye umahlasela. Inkosi
 ibonga iPhuzulu ehashini, ayi
 mile yehlalenyuka ngehashi
 layo kanye nabantwana nama
 dodad amahlamulawo ayeha
 mba nabo. Sekubuyiswa izi
 khomo. Kuthena uhuba igede
 inkosi uBedleni usebika ukuv
 thi ngihamba namazinyane
 abantwana. Asekhetha ama
 khosi emaphakathi ephahla u
 Bedleni. Amadoda lana aha
 mbanabo nembongi asemawodw
 a. Selikhuleka ibandla. Baye
 de wena waphakade. Inkosi
 isifakwa endlini kanye naban-
 twana induna umjantshe ntanda

27 Amadoda asengena agage nga
 madolo esho Bayude wena wesilo
 Izinduku zisala phandle. zathi
 zingafika izinkomo useyikhomba
 uLatazane inkabi iwaba enkulu
 Isibonga inkosi, isithunna u
 Markpule ngwenya ka Nomulomo
 udadewabo kama hlasela ewela
 nywa unqililo. Useyigwazaimile
 inkomo ngomkhonto. abamatho
 thw amanxeba yase iyawa inko-
 mo. Useyilungisa iphele inya
 ma usekhathe izinko, nesibindi
 ukusa emakhosini. Amakhosi
 athe kubhe akulungise kuwuto
 masikhane. useyoda lenyama
 sekugena utshwala sekugiywa
 kugiya amabutho. kuthena u
 kuba kuphele ewela kuLatazane
 sekuphika enye ewela kaMthakathi
 yena kaMahlasela. Inkosi isi-
 bongafuthi isibonga umahlasela

28 Leyoke wayinika umagoli kama
 hlasela ukuba ayilungise nasisha
 ne. Kuthena kusenjalo inkosi ya
 khipha inihono gazo zombili ya
 nika ibandla. Kwase kuhwalele
 kodwa latiloku unonyezi. Yase
 ikhipha imbiza yapluzisa ibandla
 kwasinwa kwaze kwasa. Kuthena
 ngakusasa kuseni ya khipha i
 mihlubi ya nika ibandla
 ladla. Kwazisa ukuthi izinkabi
 bezikhuluphele zinkulu futli.
 Kuthena kusihlwa inkosi yafu
 na amantombazane. Yabaza u
 nokuzula ka nyonyana womfowa
 bo kamahlasela eyena yayimv
 funela mhlupheki inkosi. Kuthle
 na kungeziwa kala ukuthi se won
 ganile, yase icela ukubona wonke
 amantombazane ahwa kakhazi
 alandwa afika wonke. Ayengasetha
 amahle namnyama angcono ayesema
 nane kakhulu.

29 *Aehlalis amakhosi: kuthena
 uma esezohamba amanye
 amadoda inkosi yawabikela, u
 mohlola swenziwe umandlalo.
 Amantombazane alalisa ama
 khosiwona. Kwathi Inkosi u
 Makhosini wabuzwa uSholakele
 mfusi. Wambona ngelinye ila
 nga ekwa Phayikeni. Kwafuma
 kisha ukuthi uSholakele a
 kekho ngalemimi. Inkosi yama
 zisa umiso ukuthi izoshada
 naye. Kwathi ngakusasa kwa
 buthana wonke amadoda
 esifundasase kalabasi akwa
 ndlela. Kwabusewa kusesi baye
 ni. Kusiswa kuhuba amawu
 lo akomkhulu. Kuhlaziwe nga
 mabutho. Izinyosi nezimpangele
 zihlezi ndawonye zona. Inkosi u
 Mhlupheki wagamba ibutho eliyi
 ntanga yakhe wathi (izinhonzane)
 kuthena umasekucira zona izi*

30 Nkonjane zisinela yona inkosi
 wasuka umhlupheki i-baphaka
 thli naye. kwasekulandwa nam
 antombazane ikezosina nenkosi
 kwakusinwa ngazo ezobukholwa
 izingubo. Kuthena umasekuya
 ntambama kwase kuyaphakwa u
 kudla. kwaphakwa ngezigaba
 zamabutho. kwakuphakwa u
 yena umaphulu ngwenya ka
 nomlomo kazhali. Kuthena ukub
 ba kuboshelwe amahashi, kwa
 fika abesifazane bezobona inkosi
 umhlupheki. Inkosi uBedlene use
 bona umntwana omuhle kodwa
 usemuncane. komntwana wayecashi
 sive ukuba inkosi ingamuboni.
 Akamncane kakulu useneminy
 a egishumi namune (14). Inkosi
 isimbuzo ku manzeli kaMahlase
 la. Useth u manzeli indadakazi ka
 Hlemondlini ishinga liha mahlasela
 uzalwa umamcunu ka nzondo ka

31 Alayisa ka Phakade ka Macingwane
wasemacumwini. Usefuna ukubona
na yena uninina noyise. Uthena
angabona uninina wazidumela izi
bango zikamahlaselä. Usethi ukuba
aziqede ngiyabonga ukubona e
muzini ka mahlaselä wamaka
mpendo ka Alayisa. Phela emacumwini
kugane abenkosi umkakanyeki
bagama ukhulumeni yena ka Phakade
"Ukubhlobo sebufuzebile kumacumw
nabakwa ndlela" usebona yonake
indodakazi ka Hlenderlini. Use
thi kuphuka ukuba lomntwana
ayovusa umuzi wakwa ndlela. Uu
niwa phambi kwebandla. Inkosi
isibuye imayeka usehamba. U
kwaziwa ukuthi ukubuya kwa
bo bayomenzenjani. Usemuncane
kodwa umntwana. Uyise u
Hlenderlini usemuthathile wa
musa ekhambonina ngoba aka
funi naye usemuncane futhi u

32 zimisele ukuba afunde lomntwana.
 Na. Nokuze abesekhaya afunyaniswe
 ama khosi kwenziwo ngo ba
 ebuye ngokugula ekhaya. Yena
 ubesefunda u(Standard) engansi
 emantabelo lapho kwafunda unina
 Kuthena unina asehamba ama
 khosi wase uyabonga umahlala
 induna yakwa Bgweje. Usebonga
 umahlala: Izibongo zika mahlala
 Umzizinye senhlophe unjengegwa,
 Undlela yadida umizinye,
 Awele ngezintaba ngenzintu,
 Awele kutshela dempofana
 wanyelela kwasha amajibuko,
 Awele umzimyathi nensuze kwa
 lamba izingweni,
 Ungalo zendlovu zimunethe i
 gazi yamadoda, Udla amadoda
 njengengwe ingabonwa, Umahlala
 Sela ngoba wahlasela unodada
 wadada wavula indlela, Bgalela
 kubaneke izulu, ndlela oha zihale

33 Akuphuke ngoshikishi;
 amadoda kwehla imitsha na
 mashungu. Ahlasele amaklubi
 amuvulela isikhala. Umfushane
 ne ungubo zinyathelwayo Uma
 gagasi afukuhlanundaba hazikale
 Adaba zingaphela emulonyeni
 wamadoda. Ubuzwafutli ukwi-
 ba nyakufanini umahlasele,
 usunduzwayo esunduzwa izindu
 na zakwa ndlela usikunyane,
 beno mafuya. Inkomo edlayodwa
 ingahlangani neziye inkulu
 indaba. Undabazewe ngo ku-
 thenga izwe lingazange litieng
 we kuwa ndlela. Umushishizela
 ka mdlampisi ka ndaba, usifuhu-
 li madoda yedwa aye jawatlele
 ezintabeni, uthele umendla lewa
 wathela uphuphu. Undloou eme-
 hlo angangawenkhomo, onyawo
 zingange nselo yembongolo, usidu-
 ma akadinwa ingazi lamadoda.

34 Uthena uhuba aqede ejika ma-
hlasele usesho ejika Bedleni. Use
 pluma amakhosi asehamba, kua
 se kuntambama. Ayeseya emuzini
 ka Ilozi nyembe yona induna ya
kwandlela eesifundeni sabwa
siwangu. Ayenzela ukusonde
 zela uhanbolwawo amakhosi
 eya ondini kwelase mnambilli la
 pho ehlalakhona. UBedleni be
 no Latazane namadoda amatha
 thlu ahamba namakhosi se beha
 mbanawo. Kuthena ngakusasa
 avuka ahamba amakhosi na
 madoda amahlamu. Kwathi u
Latazane wabuya nenkosi beno
Mahlala. Inkosi eyabuya uBedleni
 amakhosi kwanyembe ahlalakhona
 a intondolo yembuzi. Lamadoda
 amahlamu ahamba namakhosi
 enye inceku ka Mhlupheki, enye
 induna ka Makhosini nembonzi
 ka Mhlupheki. Abanye abantu

25

mzane njeno.

ukhuluba kwabafana.
 Iingumthetho wabafana
 ukhuluba abanye abafana
 umabengahlabile. Umakulu
 telwa umphambili womfana uya
 banjwa ngobanye abafana ngoba
 kubuhlungu kakhulu. Uwezomhlu
 bula ijwabu lona omunye. Abanye
 bamqinise. Umfana akahlulis
 a ijwabu umabengahlabile
 umuthambo womcamo. Into yoku
 gala ukuba akhabe umuthambo
 umakuzohlwa umuthambo. Ba
 yabizwa bonke abafana babizwe
 izingwele. Sezizoba vula umica
 mo yabo. Kuzotlii awalona onga
 vulehi kuthiwe akamelapha
 angahambi. Sebezovulwa bonke
 abafana. ngaphambili umica mo
 sekuzotlunywa omunye ukh
 ba ahambi ayokhha ishoba.

36 Lenkomo. Sekuzathathwa amawa
 nayileyo nayileyo nggwele inomfa
 na wayo ezomucamusa. Kungcono
 ukucamuka. kunokuhlutshulwa.
 usezoginisela umfana. Kutli ku
 ngacamuka usefakwa ishobale
 ndomo useboshwa. Sekuzohlali
 izinsukwana nomazithathu bese
 uyangamuka umuthambo. Ku
 zawuhlala isikhashana ubuye
 ukhule futli umuthambo. Uma
 usukhulile omunye onesibindi
 uyaye azihlabe ngokwesibili. U
 ma eshlabile shwesibili usezohlu
 ba umcamo wakhe. Omunye
 uyaye aphe kakhulu agule futli
 uma bamuhlube ngamawala.
 Emakhaya akhuhlunywa uma
 omunye eguliswa ukhuliba, noma
 ukudambusa umuthambo. Uma
 kuwuhle kulandwa omhlubile
 noma omcambusile azomuthoba
 bese kuphela ngaloko.

herd's
magical
practice K13/21 37

37

Omuniye umusebenzi wabafana.
 Uma izinkomo zidle amasamu
 abafana besaba ukuthi ba
 zoshaywa. Bayaye bathathe i
 zinti bazithukuse emakhanda
 bagala ngokubopha ifindo ku
 thi kulelo findo bacamelekhona
 bonke. nezinti abazozithukusa
 ekhanda bazicamele kanye na
 lawo mafindo. Kuzakuthi uma
 umfana esezogeda ukucama
 awuphuze umcamo wakhe a
 bize lowomuntu amesabayo
 uma esewukhifa. Athathe uthi
 aluthukuse ekhanda. Usezoha
 nba abeke phambili angaphi
 ndi abeke emuva. Uma eke
 wabeka emuva usewonile u
 muthi wakhe. Abanye esikhu
 ndleni sekucama bayalukha
 fulela ngamathle ifindo ba
 hlome uthi ngasefindweni olu
 nye ekhanda. hoku bayaku

38 theumba abafana futli kuya
 basiza basinde endukwini. futli
 lolu kuswele hile ukuba lunga
 bonakali ngempela. kwatli omu
 nye umfana sihamba naye siya
 eCollege e Marianhill manjena
 sephuya ukufinyelela eCollege ngo
 sukulokugala gaze sapika sekwe
 ndlule izinsuku ezintathu kanti
 emakhaya saphuma kanye naba
 nye kwakufanele sifike nathi ngo
 sukulokugala. Manjena sesaba
 ukuthi sesigxoshwa eCollege. wa
 yesethi u mfusi kimina uyabo
 na ndodana ukiye siphumelele
 asimbe insulansula. Insulansula
 umuthi ubonwana sigaxasawa
 nebala sayimba insulansula, sa
 fika emfundlananeni sayigxoba
 insulansula. Sase sigaza ngayo
 sesiphuya futli umdano wethu
 uhlangene nayo insulansula sabi
 za uPrincipal. Sesufinyawona a

drugs
 to
 avoid
 punishment

39 findo sesicamela kuwona sesihamba. Safaka nejintu emakhanda. Sathu ukufika kuyona iPrincipal yase jabulela ayabuzo nokutli siphumaphi kadesenzani. Sayinika amattli kithu ethul yawathatha yathi sibo shesha ngobuso saphumelela. U ma utishela eshaya sasenzajalo u masibona uti kithu sizofika lajithi kwesinye isikhathi sasaphumelela kokunye asishaye. Umakuyoliva nabanye abafana. sasithathayo na insulansula sigeze ngayo. Kuthi izinduku zethu sizinyenye ze ngayo insulansula. Sesizomumatha yona insulansula sifeke umasesondele nabo ukhife ngasibekise kubona. Umcamo wethu sasiwupluzo umakuyoliva. Ukupluzo umcamo senzela ukuba sivigabi navalo umasesondele ne nezitha zethu. Kuzakutli umabe baleka besesabaqwandela sithi "shithu batana"

prep
to
fighting

40 Umasithanda sibashaye emakhanda
 kancane sisholamazwi Ngongomya
 na wonqoqolela amadiye emvawwe
 ndlu kweniso kuzothi ngokokugqi
 na umushaye kahhulis. Kokunye
 ophle. Abafana abo amaqwala bebe
 gathwa lize lishone kuthiwa bafu
 ndiswa indubiy umfana onga
 kwazi ukubukusha ubeswa laplo
 kushona khona agwilize eyedwa
 kuthi umashebona ukuthi usefu
 na ukumunya, batluze phansi
 baye bamukliphe bamuse la
 plla kungasheni ngakhona u
 kuba apunde. Babehlupheka
 abangakwazi ukuhlamba ngoba
 nomia kugamuka umuntu
 omudala ebashaya uzobathola
 kahle. kaba abafundile ukh
 hlamba bazongena ezizibeni
 badlale ngaye umuntu. Wonke
 umfana ubezama ngamandla
 akhe wonke ukufunda ukuhlamba.

41 Umfana engakwazi ukushaya
 ikwelo ubethathelwa isilwane e
 simunyamana esihlala emangi
 ni sibekwe elimini kwakhe simu
 lume kakhulu apho elimini, ku
 zothi uma engafundi benzenjalo
 woze afonde. Umfana engakwazi
 ukugibela amathole wayeqaliswa
 wonke amathole. Ukugitshelwa
 kwethole kuthathwa intambo, le
 ntambo ibizwa ngokuthi igala. I
 sizoboshwa ephangeni zethole. Le
 ntambo eyokubamba lona oqibelayo.
 kuthi, uma igala ukukwela a
 gale ngokuninda ubulengwe ema
 thangeni akhe ukhize angawingo
 ba umhlane wethole ngashelele
 la. Nezinkomo zibuyiswa ngowo
 mathole. Nomazya kolunye u
 khalo kuzogitshelwa amathole. U
 ngakwazi ukugibela uzokamba
 phansi. Ayegitshelwa khize kubek
 yizinkabil. Sizilamulele ngokubalaba

Colours schemes
of cattle

K13/21

42

42 - E uyungudulu laligatshelwa noma
sekuyinkabi endala. Ukufunda
umbala wezinkomo nezimbizi kwa-
kuwumukhuba wabafana. Uqayindophi
yungudulu ebomvu enganawo omunye u-
mbala. Upluma ingudulu emnyama e-
nganawo omunye ~~ut~~ umbala. Ewaba
inkomo enombala emnyama kanti iya-
funa ukuba bonoputti. Ipluthu hezi
inkomo enombala emnyamanano
inpopu scacile. Isigandane inkomo
nomamibuzi enombala emnyama be-
se kuba khona omhlophe ulingana lo-
mbala. Inhlamvukazi emnyama
nomhlophe emncane othefahlafahla.
Inkone noma ehlweyisimani enomba-
la emnyama noma ebomvu besekuba
nombala emncane ogijima emhlanephe-
zulu emgodleni wehle ngaphansi
Amaganda hacile kuvama ukushi-
wo ezimbuzini izinambala emnyama
namhlophe nabomvu, amancane
lanambala.

- 43 Uwethupheni: kuvama ukushiwoezi
 ukhomeni ezinombala naphansi kwi
 phela omuhlophe kanti zimnyama
 ma nomazibomvu
- Impemvu: Enombala omhlophe ku
 phela ebusweni omhlophe kanti yona
 inumyama noma ibomvu.
- Esetifutha: Inkomo enombala omnyama
 noma noma ibomvu bese ighiza nge
 mangina ngombala omhlophe.
- Usithinkoli: Inkomo enombala o
 mnyama wodwana. Imwayidi:
 inkomo enombala omhlophe yase
 itafaza ngomnyama emhlabeni.
- Entsezi: Inkomo enombala omnyama
 noma ibomvu yase ibanombhlophe ngaph
 anisi wakhuphuka nomhlabeni wase
 uphelela khona emhlabeni awazi
 nyelala imgodeni.
- Uyelandi: inkomo yanduna ibomvu ngo
 kumpofu. yase ibanezimpando olunye
 labeka phansi olunye labeka phuzulu
 (to be continued.) End. S. 506